

Marzenia, rozczarowania, powstania. Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie w pierwszej połowie XIX wieku – w kilku odsłonach. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli szkół podstawowych

Burzliwy okres wojen napoleońskich dawał Polakom nadzieję na odzyskanie państwa. Legiony Polskie pod wodzą generała Jana Henryka Dąbrowskiego walczyły ambitnie u boku armii francuskiej. Gorzkie było rozczarowanie żołnierzy, gdy po podpisaniu pokoju część legionowych wojsk została wysłana na San Domingo, aby tłumić antyfrancuskie powstanie. Wielu porzuciło wówczas marzenia o odbudowie Polski przy pomocy Napoleona Bonapartego.

Historia bywa figlarna i oto w 1807 roku, w wyniku sukcesów wojennych odniesionych przez cesarza Francuzów nad Prusami i Rosją, powstało Księstwo Warszawskie. Choć niewielkie i uzależnione od Francji, to jednak nawiązywało ono do tradycji przedrozbiorowej – miało w herbie orła z czasów stanisławowskich, a władcą został król Saksonii – Fryderyk August. Istotnym aktem było nadanie Księstwu konstytucji. Jej treść podyktował Napoleon. Nowe realia wymagały odpowiednich działań. Na potrzeby edukacyjne i rozwojowe odpowiadały środowiska związane z trendami oświeceniowymi. Niemalą rolę odegrało istniejące od 1800 roku Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk.

Wojska Księstwa musiały być zaangażowane nawet w najbardziej odległe i ryzykowne batalie napoleońskie. Do legendy przeszła słynna szarża szwoleżerów w wąwozie Somosierra. Radośnie przyjęto powiększenie terytorium Księstwa po wojnie z Austrią w 1809 roku.

W naszym pakiecie zwracamy uwagę nie tylko na podstawowe problemy związane z dziejami orientacji profrancuskiej oraz polityczną i wojskową historią Księstwa Warszawskiego, ale też na niektóre zjawiska łączące się z rozwojem państwa mającego ambicje być nowoczesnym.

Klęska Napoleona diametralnie zmieniła sytuację w Europie. Powstałe w wyniku decyzji kongresu wiedeńskiego Królestwo Polskie zostało połączone unią personalną z Rosją. Aleksander I nadał mu konstytucję, opracowaną wcześniej przez Adama Jerzego Czartoryskiego. Car wprowadził rzecz jasną poprawki, umacniając tym samym swą pozycję. W naszym pakiecie prezentujemy wybrane artykuły dotyczące polityki Aleksandra I i Mikołaja I, ale przede wszystkim zwracamy uwagę na niełatwe próby ożywienia gospodarki w Królestwie w okresie przedpowstaniowym.

W pierwszych dziesięcioleciach XIX wieku wciąż żywe były marzenia o prawdziwie niepodległym państwie. W naszym materiale edukacyjnym nie możemy pominąć tematyki powstańczej.

Proponujemy wybór materiałów, dla których inspirację stanowiły interesujące dzieła i ekspozycje z zasobów polskich muzeów. Niektóre obiekty są dość dobrze znane, inne mogą zaskakiwać, wszystkie jednak umożliwiają zbudowanie fascynujących opowieści o ważnych wydarzeniach i postaciach. Nie staraliśmy się wyczerpać tematu powstań narodowych, raczej pragniemy zaciekać i pokazać możliwości drzemiące w zbiorach muzealnych.

Nasz pakiet zawiera także propozycję sięgnięcia do kilku artykułów związanych z artystycznymi wyborami niektórych polskich twórców. Chcemy zwrócić uwagę na siłę indywidualnego rozwoju, która nawet w trudnych politycznie warunkach może prowadzić do spełnienia marzeń.

W części I znalazły się materiały dotyczące Księstwa Warszawskiego. Ważny był dla nas nie tylko wysiłek wojsk polskich walczących w Hiszpanii, na groblach pod Raszynem czy na bezkresnych przestrzeniach Rosji. Uwzględniliśmy też ważne działania środowisk związanych z oświeceniem, które zaowocowały powołaniem załóżki późniejszego Uniwersytetu Warszawskiego. Zwracamy uwagę, że ciekawym ośrodkiem, mającym ambicje edukacyjne i patriotyczne, stały się wówczas Puławy Izabeli Czartoryskiej.

W części II proponujemy wybrane artykuły związane z dziejami Królestwa Polskiego w dobie konstytucyjnej. W kilku odsłonach prezentujemy podjęte wówczas próby reform i początki rozwoju gospodarczego.

Część III pakietu jest poświęcona niektórym bohaterom powstań: listopadowego i styczniowego, interesujące wydały nam się również teksty poruszające temat manifestacji patriotycznych w Warszawie na początku lat sześćdziesiątych.

W części IV skupiliśmy uwagę na wybranych artystach, ukazując jednocześnie ich drogi do realizacji zawodowych pragnień. Niektóre postaci wydają się mniej znane, tym bardziej warto zatrzymać się chwilę przy ich rysach biograficznych i sztuce, której się oddali, zrozumieć motywacje, pragnienia, pasje czy zwykłe, ludzkie potrzeby.

Tradycyjnie nasz pakiet kończy propozycja ćwiczeń i zadań, które można wykorzystać w pracy z uczniami – zarówno podczas lekcji poświęconych wybranym zagadnieniom, jak i przy powtarzaniu materiału.

Pragniemy przypomnieć, że na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** w zakładkach **WIEDZA** oraz **ŚCIEŻKI HISTORII** znajdują Państwo szereg innych materiałów, które można wykorzystać w pracy dydaktycznej.

„DAŁ NAM PRZYKŁAD BONAPARTE...”

Polacy wiązali z Napoleonem wielkie nadzieje. Wzbudziło je powstanie Legionów Polskich we Włoszech, ich walka u boku armii francuskiej. O okolicznościach powołania Legionów, ich mundurach i uzbrojeniu w zajmujący sposób opowiada Michał Mackiewicz w artykule **Legionista w rogatywce. Barwa i broń Legionów Dąbrowskiego w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.**

Po podpisaniu pokoju w Lunéville, wysłaniu części Legionów na San Domingo, marzenia polskich żołnierzy i działaczy niepodległościowych mocno ostygły. Odżyły w 1806 roku, gdy Bonaparte pokonał Prusy. Anna Lew-Machniak w artykule **Napoleoński sojusznik. Szabla polska ze zbiorów Muzeum Narodowego w Szczecinie** rysuje obraz dynamicznego marszu wojsk cesarza od Jeny i Auerstedt aż pod Szczecin. Pamiątką po okresie okupacji Szczecina przez wojska francuskie i sprzymierzone z nimi polskie jest pięknie wykonana szabla, należąca prawdopodobnie do polskiego żołnierza z cesarskiej gwardii honorowej. Tekst może okazać się pomocny w wyobrażeniu sobie ruchu wojsk napoleońskich w tym momencie kampanii. Zwraca przy tym uwagę na to, jakie możliwości dydaktyczne daje wykorzystanie w opowieści o przeszłości eksponatów muzealnych. W myśl traktatów pokojowych zawartych w Tylży, w 1807 roku powstało Księstwo Warszawskie.

Mikołaj Getka-Kenig w artykule **Polska z łaski boga wojny. Obraz Marcella Bacciarellego „Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona” w Muzeum Narodowym w Warszawie** przypomina znaczenie i konsekwencje tego aktu i przedstawia symboliczne dzieło malarskie, które w sugestywny sposób ukazuje zależność nowego państwa od napoleońskiej potęgi.

Księstwo Warszawskie powstało dzięki wojnie, żyło wizją pokonania wraz z Bonapartem zaborców i powiększenia terytorium. Organizacja armii była więc istotna. Konstytucja zakładała istnienie 30 tysięcy wojska stałego. W 1808 roku zgodnie z potrzebami cesarza część polskich żołnierzy walczyła w Hiszpanii. Słynny stał się wtedy lekkokonny pułk wchodzący w skład Gwardii Cesarskiej, który 30 listopada, w wąwozie Somosierra, uutorował Napoleonowi drogę do Madrytu. Magdalena Łanuszka w artykule **Szalona szarża Polaków na obrazie Piotra Michałowskiego** przypomina to wydarzenie i przybliża znane dzieło malarza romantyzmu.

Tocząca się w Hiszpanii wojna, wiążąca siły cesarza Francuzów, zachęciła Austrię do stworzenia kolejnej koalicji antynapoleońskiej. Wojska austriackie zaatakowały Księstwo Warszawskie wiosną 1809 roku. Do legendy przeszła nierozstrzygnięta bitwa pod Raszynem, w której brawurowo walczyli polscy żołnierze pod dowództwem księcia Józefa Poniatowskiego. Z jakimi trudnościami musieli się mierzyć podczas starć z Austriakami w trudnym terenie, pisze Ewa Olkuśnik w tekście **Zdarzyło się w kwietniu, na grobli wśród stawów... Obraz Wojciecha Kossaka „Bitwa pod Raszynem” z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie.**

W wyniku wojny z Austrią tak zwana Galicja Zachodnia (obszar ostatniego zaboru austriackiego) została przyłączona do Księstwa Warszawskiego. Istotnym dla Polaków wydarzeniem było zajęcie historycznej stolicy – Krakowa. Kilka miesięcy później przybył tam Fryderyk August. O jego wizycie

w Akademii Krakowskiej pisze Mikołaj Getka-Kenig w artykule **Podarunek księcia warszawskiego. Tabakiera Fryderyka Augusta w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego**.

Car Aleksander wiedział, że rozprawa z Napoleonem jest tylko kwestią czasu. W dodatku Rosja, popadająca w coraz poważniejsze kłopoty gospodarcze, rozpoczęła wojnę handlową z Francją, łamiąc zasady blokady kontynentalnej. W 1812 roku Bonaparte ruszył na wschód wraz z Wielką Armią, w której znaczny udział mieli Polacy. Wojna okazała się dla wojsk napoleońskich tragiczna w skutkach. O niezwykłym utworze muzycznym, opowiadającym o krwawej bitwie pod Borodino, pisze Paulina Pieńkowska w artykule **Galop koni, brzdęk szabel, salwy armatnie. Symfonia Karola Karpińskiego**. Walorem materiału, dzięki dołączonemu linkowi, jest możliwość wysłuchania fragmentu utworu.

Wielkie marzenia Polaków o własnym państwie przepadły wraz z klęską Napoleona w bitwie pod Lipskiem w październiku 1813 roku. Podczas próby sforsowania rzeki Elstery zginął książę Józef Poniatowski. O obrazach przedstawiających ostatnie chwile tego bohatera fascynująco opowiada Magdalena Łanuszka w artykule **Spektakularna śmierć księcia Józefa Poniatowskiego. Kopie obrazu Horacego Verneta w zbiorach polskich oraz zaskakujące dzieje oryginału**. W tym wypadku ciekawym zadaniem dla uczniów może okazać się zderzenie malarskich wizji z faktami historycznymi. Warto spojrzeć na Księstwo Warszawskie także od innej strony. Wprowadzenie Kodeksu Napoleona, nowy podział administracyjny – wszystko to generowało potrzebę stworzenia sprawnego aparatu urzędniczego. Sprawą kluczową stało się wyszkolenie odpowiednich kadr. Nowe państwo odczuwało też brak uczelni dla przyszłych medyków i farmaceutów. Ewa Olkuśnik w artykule **Prawnicy i lekarze potrzebni od zaraz. Szkoła Prawa i Szkoła Lekarska w Księstwie Warszawskim** opisuje proces tworzenia i późniejsze działanie tych dwóch ważnych placówek. Obie dały potem początek Uniwersytetowi Warszawskiemu.

Już od 1800 roku istniało Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk zrzeszające intelektualistów, badaczy, twórców. Jednym z jego prezesów był w latach 1808–1825 Stanisław Staszic. Ewa Olkuśnik w artykule **„Wzrok olśnion, wewnętrzny zmysł rozumu prawie osłupiony”. Stanisław Staszic na szlakach tatrzańskich w początkach XIX wieku** opowiada o badaniach geologicznych, jakie prowadził uczony w Tatrach, a także o jego fascynacji przyrodą i etnografią tego regionu. Edukacyjną misję i trud ochrony pamiątek narodowych podjęła Izabela Czartoryska, żona księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego. Na uwagę zasługuje jej kolekcjonerska i patriotyczna działalność w puławskiej rezydencji. Można powiedzieć, że księżna założyła w 1801 roku pierwsze polskie muzeum. Postać Izabeli przybliżyła Anna Knapik w artykule **„Piękną nigdy nie byłam, ale często bywałam ładną”. Portret Izabeli Czartoryskiej w Muzeum Narodowym w Krakowie**. Księżna gromadziła nie tylko sentymentalne pamiątki. Czartoryska pragnęła, aby jej kolekcja podtrzymywała na duchu marzących o wolnej Rzeczypospolitej i przypominała o jej dawnej wielkości. Niektóre eksponaty były niesamowite. Fascynująco opowiada o tym Karolina Dzimira-Zarzycka w dwóch artykułach: **Kapłanka przeszłości. Izabela Czartoryska i Świątynia Sybilli w Puławach** oraz **Suchar Napoleona. Zaskakujące skarby Izabeli Czartoryskiej z Domu Gotyckiego w Puławach**.

POD PANOWANIEM ROMANOWÓW

Już w lutym 1813 roku okupacja rosyjska objęła większą część Księstwa Warszawskiego. W 1815 roku, w wyniku postanowień podjętych na kongresie wiedeńskim, powstało Królestwo Polskie związane z Rosją. W listopadzie car Aleksander I wjeżdżał do Warszawy triumfalnie wśród wiwatujących tłumów. Dziś trudno sobie wyobrazić, że Łazienki Królewskie, kojarzone głównie ze Stanisławem Augustem Poniatowskim, stały się rezydencją cesarską. Mikołaj Getka-Kenig przypomina okoliczności przejęcia zespołu pałacowo-parkowego przez monarchów rosyjskich w artykule **Łazienki rezydencją Romanowów. Portret Aleksandra I z pałacem Na Wyspie w tle w Muzeum Łazienki Królewskie**.

Mimo że Aleksander był faktycznie władcą Królestwa, nigdy nie przeprowadzono uroczystej koronacji. Stało się inaczej, gdy po jego śmierci władzę objął Mikołaj I. 24 maja 1829 roku w Warszawie tysiące ludzi obserwowało cara w koronie i płaszczu, z małżonką, stąpających po czerwonym suknie rozciągniętym na drodze z Zamku Królewskiego do katedry Świętego Jana. Wydarzenie to przedstawił Aleksander Łupienko w artykule ***Car Mikołaj królem Polski***.

Po wojnach napoleońskich kryzys ogarnął Europę. Królestwo Polskie pod względem stanu finansów i gospodarki znajdowało się w bardzo trudnym położeniu – bez zwykle prężnej, rolniczej Wielkopolski, zmęczone pierwszymi latami okupacji rosyjskiej. Ciężar wyprowadzenia państwa z kłopotów został złożony na barki sprawnego ekonomisty i polityka, który jest bohaterem artykułu Ewy Olkuśnik ***Genialny minister skarbu. Książę Franciszek Drucki-Lubecki***.

Aby w Królestwie mogły rozwijać się handel i eksport towarów, potrzebna była droga zapewniająca sprawną łączność z Rosją. Na początku lat dwudziestych XIX wieku wytyczono ważną szosę (o nawierzchni z tłuczonych kamieni) łączącą Warszawę z Brześciem. Mikołaj Getka-Kenig w artykule ***Droga do nowoczesności. Pomnik szosy brzeskiej w Warszawie i Terespolu*** w przystępny sposób wyjaśnia cele tej strategicznej inwestycji.

Rozwój przemysłu leżał na sercu Stanisławowi Staszicowi, który włączył się do działań na rzecz modernizacji gospodarki już w 1816 roku. Jako dyrektor Wydziału Przemysłu i Kunsztów w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych zajmował się przede wszystkim górnictwem i hutnictwem. Znał się znakomicie na złożach mineralnych, temat ten badał od lat, o czym przypomina Ewa Olkuśnik w rekomendowanym już wcześniej artykule ***„Wzrok olśnion, wewnętrzny zmysł rozumu prawie osłupiony”. Stanisław Staszic na szlakach tatrzańskich***.

Prusy w ramach wojny celnej (w latach 1823–1825) wprowadziły bardzo wysokie stawki na produkty rolne z Królestwa. Spławianie towarów Wisłą do Gdańska stało się nieopłacalne.

Należało stworzyć nową drogę wodną łączącą dorzecza Wisły, Niemna i Windawy. Ewa Olkuśnik w tekście ***Przez lasy, bagna i jeziora do Gdańska. Jak Ignacy Prądzyński budował Kanał Augustowski*** zwraca uwagę na niełatwe zadanie, jakiemu musiał sprostać inżynier – twórca projektu.

W Królestwie Polskim zaczął intensywnie rozwijać się przemysł włókienniczy. Powstawały osady tkackie. Tkaniny wędrowały nie tylko na rynek wewnętrzny (na przykład dla wojska), eksportowano je także do Rosji i Chin. O okolicznościach powstania najśłynniejszego polskiego miasta, będącego ośrodkiem włókiennictwa o europejskiej randze, pisze Sebastian Adamkiewicz w artykule ***Łódź – miasto kominami podparte. Kartka pocztowa (tak zwany gigant) z panoramą Łodzi przed 1914 rokiem ze zbiorów Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi***.

CZAS POWSTAŃ

Wybuch powstania listopadowego zaskoczył Rosjan, a także część polskich dowódców wojskowych. Wkrótce zryw przekształcił się w wojnę polsko-rosyjską. Jednym z ważniejszych jej wydarzeń była bitwa pod Olszynką Grochowską stoczona 25 lutego 1831 roku. Ewa Olkuśnik w artykule ***Pocztówka z pola walki. Obraz Wojciecha Kossaka „Olszynka Grochowska” w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie*** przypomina podstawowe fakty, ale przede wszystkim przybliżyła bardzo popularne dzieło Kossaka, dobrze ilustrujące warunki, w jakich miało miejsce starcie, a także broń i mundury pierwszoplanowych postaci – słynnych czwartaków, czyli żołnierzy 4 Pułku Piechoty Liniowej.

Jednym z najbardziej znanych bohaterów wojny 1831 roku jest generał Józef Sowiński. Niezwykle przedmiot, który mógł należeć do sławnego żołnierza, opisuje Michał Mackiewicz w artykule ***Proteza generała Józefa Sowińskiego. Zagadkowa pamiątka po bohaterskim obrońcy Woli w Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie***. Autor przypomina imponującą karierę wojskową Sowińskiego, a także dramatyczne chwile, gdy został ciężko ranny podczas bitwy pod Borodino. Obrażenia doprowadziły wówczas do amputacji nogi. Uczniów zapewne zainteresuje fakt, że zakłuty bagnietami przez Rosjan podczas obrony Woli Sowiński był wcześniej przeciwny wybuchowi powstania. Artykuł z pewnością może przyczynić się do uważniejszego spojrzenia na tę pozornie dobrze już znaną postać historyczną.

W literaturze i sztuce przetrwał niezwykle portret dzielnej Emilii Plater. O tym, jak bardzo utrwalały w naszych umysłach wizerunek może różnić się od rzeczywistości, pisze Magdalena Łanuszka w artykule **Romantyczne wizerunki młodej bohaterki. Emilia Plater według litografii w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie**.

Po upadku powstania listopadowego Mikołaj I zlikwidował najważniejsze instytucje Królestwa Polskiego: sejm i armię oraz zniósł konstytucję. W obawie przed surowymi represjami wielu Polaków musiało udać się na emigrację. Silne nastroje sprzeciwu wobec rosyjskiego panowania wybuchły dopiero na początku lat sześćdziesiątych. Organizowano wielkie manifestacje patriotyczne. Podczas pogrzebu wdowy po generale Sowińskim 11 czerwca 1860 roku młodzi ludzie zainicjowali tłumną demonstrację. W lutym 1861 roku, gdy manifestanci świętowali rocznicę bitwy pod Olszynką Grochowską, brutalnie rozbito zgromadzonych, zabijając pięć osób. W kwietniu 1861 roku, podczas kolejnych starć, zginęło na ulicach stolicy ponad 100 osób. Dzieje tych wystąpień przypomina Ewa Olkuśnik w artykule **Warszawska ulica żąda wolności**.

W tym czasie polscy patrioci okazywali smutek, pragnienie wolności i przywiązanie do Polski poprzez dobieranie odpowiedniego stroju i biżuterii. Niektóre kobiety wkładały ciemne żałobne suknie. Obyczaj ten przypomina Sebastian Adamkiewicz w artykule **Czarna biżuteria. Ozdoby patriotyczne ze zbiorów Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi**. Autor prezentuje ciekawe obiekty pochodzące z epoki. Do tego wątku nawiązuje również Karolina Dzimira-Zarzycka w interesującym tekście **Co kryje się pod czarną suknią? Portret Julii z Hoegenstallerów Simmlerowej Józefa Simmlera z Muzeum Narodowego w Warszawie**. Historyczka sztuki ujawnia ciekawy zabieg malarza, który pierwotnie sportretował żonę w antycznym stroju, a potem przemalował ubiór kobiety. Decyzja miała niewątpliwie związek z nastrojami towarzyszącymi wybuchowi powstania styczniowego.

Ta sama autorka w artykule **Czy Artur Grottger był kiedyś w Warszawie? Cykl „Warszawa I” Artura Grottgera z Muzeum Narodowego we Wrocławiu** przedstawia okoliczności powstania sławnych rysunków, które artysta wykonał w 1861 roku, znajdując się pod silnym wpływem wiadomości płynących z ogarniętej manifestacjami Warszawy. Warto wspomnieć, że prace Grottgera miały charakter symboliczny i wcale nie odtwarzały wiernie wydarzeń. Dyskusja o tym, jak pewne sugestywne przedstawienia sytuacji wpływają na nasze widzenie i pojmowanie historii, może stanowić ciekawą propozycję pracy z uczniami.

Powstanie styczniowe miało charakter wojny partyzanckiej. Polskie oddziały dysponowały zazwyczaj słabym wyposażeniem. Niektóre ilustracje mogą pomóc zrozumieć różnice między powstaniem listopadowym a styczniowym, rzucić światło na sposób prowadzenia walki. Michał Mackiewicz w artykule **Scena z powstania styczniowego jako studium wojska partyzanckiego. Obraz F. Bastina „Potyczka” ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego** przedstawia pracę, dzięki której możemy utrwalić w świadomości uczniów fakt istnienia dwóch formacji wojsk uczestniczących w powstańczych akcjach – strzelców i kosynierów. Autor pasjonująco opowiada o partyzanckiej taktyce i problemach z zaopatrzeniem w broń.

O uczestniczce powstania, młodej adiutantce generała Mariana Langiewicza pisze Karolina Dzimira-Zarzycka w artykule **Michał Smok, czyli... bohaterka powstania styczniowego. Wizerunki Anny Henryki Pustowójtówny z kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie**. Autorka opowiada o zaskakującej popularności, jaką cieszyła się Pustowójtówna w Europie. Dodatkowym atutem jest bogaty materiał ikonograficzny zamieszczony w materiale.

NIE TYLKO POWSTANIA...

Historia to nie tylko panowanie władców, bitwy, traktaty... Na szczęście to także życie codzienne zwykłych i niezwykłych ludzi, ich praca, marzenia, pasje, spełnienie. Artyści tworzyli w każdych okolicznościach i nie zawsze wielkie historyczne wydarzenia były w ich twórczości najważniejsze. Fryderyk Chopin opuścił Polskę w 1830 roku, przed powstaniem listopadowym. O jego wątpliwościach związanych z tą decyzją, utrwalał w listach, a także o jednym z najlepiej znanych utworów

genialnego kompozytora pisze Paulina Pieńkowska w artykule **„Boleję na fortepianie, rozpaczam”**. **Etiuda rewolucyjna Fryderyka Chopina.**

Była artystką niezwykle ambitną, choć wciąż mało znaną. Kobieta, która uparcie dążyła do celu. Maria Szymanowska – jedna z pierwszych profesjonalnych pianistek w Europie. Koncertowała w latach dwudziestych XIX wieku między innymi w Berlinie, Rzymie, Paryżu. Podziwiano ją i ceniono na dworze cesarskim w Petersburgu. Postać artystki przedstawia Karolina Dzimira-Zarzycka w artykule **Zawód: pianistka. Najważniejsza decyzja Marii Szymanowskiej**. Innym muzykiem, który rozślawiał Polskę, był wybitny skrzypek Henryk Wieniawski, który urodził się w 1835 roku w Lublinie. Uważany za cudowne dziecko, w wieku ośmiu lat został przyjęty do prestiżowego Konserwatorium Paryskiego. Przebieg światowej kariery genialnego wirtuoza przybliży Marek Olkuśnik w tekście **Henryk Wieniawski. Wielki lublinianin podbija świat**. Znaczący temat podkreślają niekiedy, że ta opera zrewolucjonizowała polską scenę muzyczną w XIX wieku. Paulina Pieńkowska w artykule **Dramat uwiedzionej dziewczyny. „Halka” Stanisława Moniuszki** przypomina także, że utwór, niosący spory ładunek emocji, stanowił swoiste nawiązanie do wydarzeń rabacji galicyjskiej w 1846 roku. Oskar Kolberg marzył o karierze pianisty. Podziwiał Fryderyka Chopina, uczył się gry na fortepianie u samego Józefa Elsnera. Z czasem musiał przyznać, że jest to bardzo niepewne źródło utrzymania. Zmienił zawód, ale pasja muzyczna pozostała. Zaczął zapisywać i gromadzić muzykę ludową, którą słyszał podczas wielu wizyt we wsiach. Później rozpoczął też zbieranie i opracowywanie doniesień o różnych zwyczajach, świętach, zabobonach ludności wiejskiej.

O sposobach jego pracy, trudnościach i końcowym efekcie pisze Ewa Olkuśnik w artykule **Od muzyki do etnografii. Mrówcza praca Oskara Kolberga**.

Po powstaniu listopadowym niektórzy artyści w Królestwie Polskim przyjęli postawę lojalistyczną wobec władzy carskiej, liczyli bowiem na zamówienia ze strony rządu lub cerkwi. Jednym z nich był Marcin Zaleski. Malarz utrwalił ceremonię święcenia wody, ważną dla prawosławnych wiernych. Fascynującą historię dzieła opowiada Jacek Bochiński w artykule **„Obchody uroczystości święta Jordanu w Warszawie”**. **Odnaleziony obraz Marcina Zaleskiego z Muzeum Warszawy**.

Martwe natury, przedstawiające kwiaty, zwykle kojarzymy ze sztuką flamandzką. Jednak w polskich zbiorach także znajdują się świetne obrazy z kompozycjami kwiatów. Ich autorka nie tylko z powodzeniem realizowała pasję, wystawiała i sprzedawała swoje prace, ale też otworzyła w 1824 roku pierwszą w Polsce szkołę malarstwa dla kobiet. Twórczość Henryki Beyer przybliży Karolina Dzimira-Zarzycka w ciekawym artykule **Przemalowany poeta. „Portret Jana Kochanowskiego” Henryki Beyer z Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie**.

Jak pobudzić zainteresowanie sztukami pięknymi? Należy zorganizować wystawę! O tym, jak wyglądały pierwsze publiczne ekspozycje oraz dlaczego dużą wagę przykładają do tego koła rządowe w Królestwie Polskim, pisze Mikołaj Getka-Kenig w artykule **Kiedy wystawy były czymś nowym. „Widok Warszawskiej Wystawy Sztuk Pięknych z 1828 roku” Wincentego Kasprzyckiego w Muzeum Narodowym w Warszawie**.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

◆ Księstwo Warszawskie – czy obrazy pomagają nam opowiedzieć historię?

Zadanie ma na celu rozwinięcie kompetencji w zakresie samodzielnej, wszechstronnej analizy dzieła sztuki o tematyce historycznej. Ćwiczenie polega na zachęceniu uczniów do poszukiwania wiadomości na temat wydarzenia, które jest tematem obrazu, i dokładnego przyjrzenia się detalom ukazany przez artystę.

Proponujemy wykorzystanie wybranych artykułów z naszego portalu dotyczących znanych dzieł, dzięki którym uczeń będzie mógł opowiadać o ważnych zagadnieniach z okresu Księstwa Warszawskiego:

- ◆ ***Polska z łaski boga wojny. Obraz Marcella Bacciarellego „Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona” w Muzeum Narodowym w Warszawie***
- ◆ ***Szalona szarża Polaków na obrazie Piotra Michałowskiego***
- ◆ ***Zdarzyło się w kwietniu, na grobli wśród stawów... Obraz Wojciecha Kossaka „Bitwa pod Raszynem” z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie***
- ◆ ***Spektakularna śmierć księcia Józefa Poniatowskiego. Kopie obrazu Horacego Vernetą w zbiorach polskich oraz zaskakujące dzieje oryginału***

Nauczyciel może podzielić uczniów na grupy lub polecić każdej osobie wybranie jednego obrazu (wskazane powyżej artykuły mogą służyć jako inspiracja). Uczniowie poszukują wiadomości (mogą wykorzystać podręcznik, artykuły z naszego portalu, zasoby Internetu), a następnie prezentują je w formie opowieści o epizodzie ukazanym na obrazie, zwracając uwagę na szczegóły utrwalone przez artystę.

Pytania pomocnicze:

- ◆ Kto jest autorem dzieła?
- ◆ Co jest tematem obrazu?
- ◆ Kiedy miało miejsce przedstawione wydarzenie?
- ◆ Jakie jest szersze tło tego epizodu? (dlaczego jest ważny, jakie niósł ze sobą konsekwencje)
- ◆ Czy można rozpoznać na obrazie bohaterów znanych na przykład z lekcji historii?
- ◆ Czy możemy bezkrytycznie polegać na dziełach sztuki jako źródle wiedzy o wydarzeniach historycznych? (odpowiedź uzasadnij)

Ostatnie pytanie pomocnicze może stanowić dobry punkt wyjścia przeprowadzonej w klasie dyskusji, moderowanej przez nauczyciela.

◆ **Wiadomości z wyprawy na Rosję**

Zadanie ma na celu zwrócenie uwagi uczniów na kwestię wiarygodności dostępnych informacji i rzetelności w podawaniu faktów historycznych. Samodzielne zestawienie doniesień na temat ważnego wydarzenia historycznego pozwoli uczniom zrozumieć, jak starannie należy podchodzić do często rozbieżnych wersji znanych wydarzeń i jak ważne jest zachowanie obiektywizmu w relacjonowaniu rzeczywistości.

Czy można puścić nieco wodze fantazji, wcielić się na przykład w Napoleona i opisać wielką kampanię rosyjską w krótkich wiadomościach (tak jak czynią to dziś politycy, głowy państw na Twitterze)? Można, ale pod warunkiem, że wiadomości będą zgodne z faktami historycznymi, choć pisane w czasie teraźniejszym. Generalna zasada: żadnych fałszywych informacji. Teksty powinny być ułożone chronologicznie (należy podać datę i miejsce). Sporządzając te krótkie notatki, należy uważnie śledzić mapę historyczną. Owoce pracy można zaprezentować na forum klasy.

◆ **Kim jest ten Pan/ Pani?**

Ćwiczenie ma na celu utrwalić wizerunek postaci historycznych, a także pomóc w kojarzeniu danego bohatera z odpowiednim wydarzeniem lub działalnością w przeszłości. Może być zarazem świetną zabawą lub quizem-konkurem, w którym za dobre, szybkie odpowiedzi są przyznawane punkty. Nauczyciel przygotowuje prezentację – pokaz slajdów, na których znajdują się postaci znane z omówionego materiału, na przykład z Księstwa Warszawskiego, Królestwa Kongresowego, powstania narodowego (w zależności od potrzeb nauczyciela). W domenie publicznej oraz cyfrowych zasobach bibliotek i muzeów są dostępne różne dzieła sztuki, przedstawienia postaci znanych uczniom z lekcji historii. Slajdy nie mogą zawierać żadnych podpisów. Nauczyciel

powinien przygotować uczniów do zadania – dokładnie określić tematykę i zasugerować przejrzenie ilustracji w podręczniku i zasobach Internetu pod kątem wskazanego, omówionego materiału. Uczniowie powinni popracować nad tym w domu przed konkursem/ zabawą. Konkurs polega na wyświetlaniu slajdów przez nauczyciela, uczniowie zaś zgłaszają się do odpowiedzi. Tempo wyświetlania slajdów dobiera nauczyciel. Uczniowie za dobre odpowiedzi otrzymują punkty. Wygrywa osoba z największą liczbą punktów. Ćwiczenie to można przeprowadzić także w formie pisemnego sprawdzianu: podczas prezentacji uczniowie zapisują na kartkach kolejno imiona i nazwiska wymienionych postaci oraz ich zasługi w historii. Po zakończeniu sprawdzianu nauczyciel ocenia odpowiedzi uczniów.

◆ **Księstwo Warszawskie, Królestwo Polskie i tereny pozostałych zaborów po kongresie wiedeńskim – praca z mapą**

Ćwiczenie ma na celu doskonalenie kompetencji uczniów w zakresie pracy z mapą historyczną. W założeniu polega na powtórzeniu materiału omówionego podczas wcześniejszych lekcji i może pomóc uczniom w zapamiętaniu charakteru zmian terytorialnych na ziemiach polskich w pierwszej połowie XIX wieku. Nauczyciel przygotowuje trzy slajdy z mapami: ziemie Księstwa Warszawskiego przed 1809 rokiem, ziemie Księstwa wraz z terenami przyłączonymi w 1809 roku oraz Królestwo Polskie i pozostałe zabory w pierwszej połowie XIX wieku. Przed przystąpieniem do ćwiczenia nauczyciel prosi uczniów o dokładną analizę map w atlasie lub w podręczniku oraz przypomnienie sobie najważniejszych wiadomości dotyczących zmian terytorialnych w omawianym okresie. Następnie nauczyciel wyświetla w dowolnej kolejności, dość szybko, trzy slajdy. Uczniowie na kartkach zapisują, co przedstawiały kolejno pokazywane mapy i jakie zmiany terytorialne były tam widoczne. W tym czasie nie powinni korzystać z atlasów i innych źródeł wiedzy. Następnie nauczyciel zbiera i ocenia pisemne odpowiedzi uczniów.

◆ **Powstanie listopadowe (wojna polsko-rosyjska) i powstanie styczniowe – porównanie charakteru walk**

Zadanie ma na celu utrwalenie wiadomości o różnicach w charakterze walk toczonych podczas dwóch dziewiętnastowiecznych powstań narodowych. Można je przeprowadzić w formie dyskusji na forum klasy lub zadając uczniom samodzielne wykonanie prezentacji. Uczniowie przygotowują się do pracy, korzystając z wiedzy zdobytej na lekcji historii, materiału dostępnego w podręczniku czy też zasobów Internetu. Polecamy artykuły dostępne na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** (między innymi: ***Pocztówka z pola walki. Obraz Wojciecha Kossaka „Olszynka Grochowska” w Muzeum Wojska Polskiego*** lub ***Scena z powstania styczniowego jako studium wojska partyzanckiego. Obraz F. Bastina „Potyczka” ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego***). Ponadto uczniowie mogą wykorzystać grafiki dostępne w domenie publicznej, pomocne w ukazaniu różnic w taktyce prowadzenia działań zbrojnych. Uczniowie, analizując źródła ikonograficzne, omawiają wyposażenie, uzbrojenie, szyk oddziałów, charakter starć. Powinni zwrócić uwagę na różnice pomiędzy regularnymi jednostkami wojska, walczącymi w uporządkowanym szyku (powstanie listopadowe), a oddziałami partyzanckimi prowadzącymi wojnę szarpaną.

